

Ungdomsundersökning 2022 – ANDTS-vanorna bland unga på Åland

Undersökningens bakgrund och syfte

Huvudsyftet med ungdomsundersökningen är att årligen sammanställa och analysera ANDTS-vanorna bland elever i årskurserna 7–9 i grundskolan och studerande i årskurserna I och II i skolorna vid Ålands gymnasium¹. Användningen av ANDTS bland unga är ett prioriterat område i landskapets handlingsprogram mot riskbruk och missbruk 2022–2024². Uppgifterna i enkätundersökningen ger en bild av de frågeområden som förebyggande och samordnande arbete borde rikta in sig på. Den här undersökningen sammanställer därmed information för skolan, föräldrarna, fältarna, politikerna och andra intresserade.

Enkätfrågorna grundar sig på Drogvaneundersökningen som Folkhälsan på Åland tog fram i samarbete fältarna 2019 och som hade sin grund i Öckerömodellen³. I årets undersökning har frågorna bearbetats ytterligare för att ge en mer lokalt anpassad bild av ungas vardag på Åland. Undersökningen möjliggör att frågorna även i framtiden kan kompletteras efter lokala behov. Eftersom resultaten ska komma till användning i det åländska ANDTS-arbetet, informeras såväl skolorna, föräldrarna, eleverna som politiska beslutsfattare om dem⁴. Undersökningen är dessutom ett viktigt komplement till tidigare undersökningar om ANDTS-vanorna bland vuxna på Åland. Samarbetet inom den här undersökningen ska bidra till ett långsiktigt och målmedvetet ANDTS-arbete i det åländska samhället.

Insamlingen av data för ungdomsundersökningen sker i början av läsåret genom en elektronisk enkät riktad till elever i årskurserna 7–9 och studerande i årskurserna I och II i skolorna vid Ålands gymnasium. Totalt 1 311 svarande deltog i årets undersökning (se *Tabell 1*). Vi visar först resultaten för ANDTS-vanorna bland samtliga svarande i undersökningen. Därefter belyser vi de faktorer som har ett signifikant samband med ungas berusningsdrickande. Vi avslutar med att lyfta fram möjligheter att stärka ungas välmående.

¹ ANDTS = Alkohol, Narkotika, Doping, Tobak, Spelande. Elever som är 13 år och äldre blev inbjudna till undersökningen.

² Alkohol-, narkotika-, dopnings-, tobak- och spelpolitiskt program för åren 2022–2024

³ För mera om Öckerömodellen, se

<https://www.ockero.se/download/18.26abffbe17ff37d3c5263fdc/1649854375015/Drogvaneunders%C3%B6kning%202022.pdf>

⁴ För resultat efter utbildningsnivå, se <https://www.folkhalsan.fi/kunskap/kunskapsomraden/drogforebyggande-arbete/>

Tabell 1. De svarande

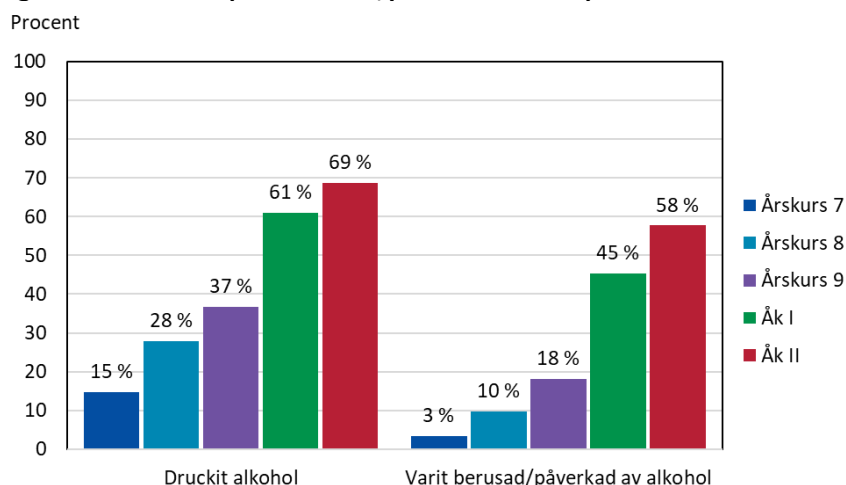
	Flickor	Pojkar	Totalt
Totalt	675	636	1311
Årskurs 7	123	147	270
Årskurs 8	139	119	258
Årskurs 9	149	133	282
Årskurs I	155	145	300
Årskurs II	109	92	201

Not: Totalt fem svar bedömdes vara inkonsekventa och lämnades utanför analyserna.

Källa: ÅSUB och Folkhälsan på Åland

Alkoholbruk

Figur 1 visar att ungas alkoholbruk ökar signifikant med årskurserna⁵. Andelen svarande som någon gång har druckit alkohol ökar från 15 procent i årskurs 7 till 69 procent i årskurs II. Det finns en signifikant könsskillnad i alkoholkonsumtionen bland unga som visar att det är markant vanligare att flickor har druckit alkohol än pojkar (45 % respektive 36 %)⁶. Det vanligaste sättet att få tag på alkohol bland eleverna i de lägsta årskurserna är genom att ta hemma utan lov, medan från och med årskurs 9 är det vanligast för minderåriga att få tag på alkohol med hjälp av kompisar.

Figur 1. Alkoholbruk (efter årskurs, procentuell andel)

Källa: ÅSUB och Folkhälsan på Åland

Att ha druckit alkohol betyder inte nödvändigtvis att man varit berusad. Andelen svarande som varit berusade eller påverkade av alkohol ökar från tre procent i årskurs 7 till 58 procent i årskurs II (se Figur 1). Trots att exempelvis majoriteten av de svarande i årskurs I och II har druckit alkohol har en mindre andel varit berusade eller påverkade av alkohol.

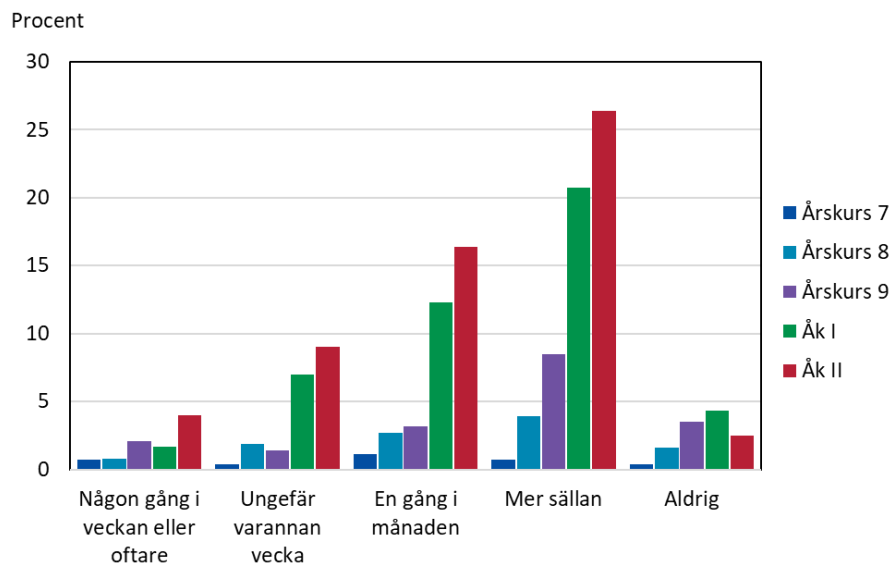
Figur 2 visar dock att regelbundet berusningsdrickande, att dricka sig berusad minst en gång i månaden, blir markant vanligare med årskurserna⁷. Medan endast två procent av de svarande i årskurs 7 har druckit sig berusade regelbundet, minst en gång i månaden, är den motsvarande andelen 29 procent i årskurs II.⁸

⁵ $\chi^2(4) = 210.02, p < .001$.

⁶ $\chi^2(1) = 11.00, p < .001$.

⁷ $\chi^2(24) = 13.27, p = .010$.

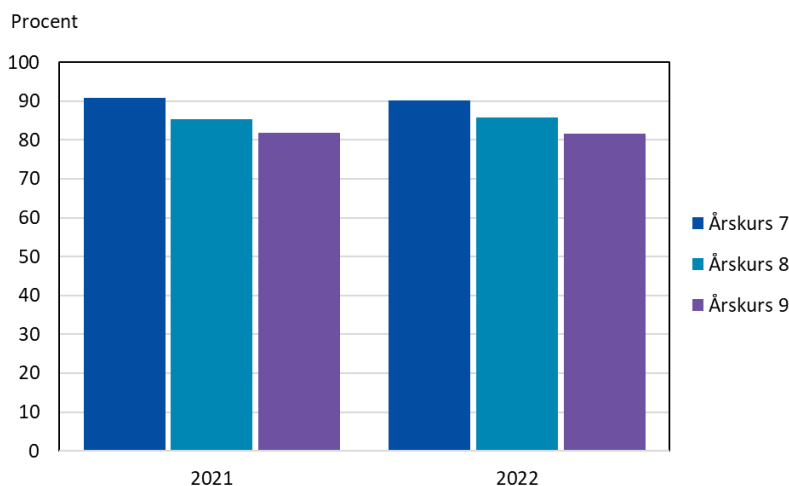
⁸ Resultaten för alkoholbruk och berusningsdrickande är inte direkt jämförbara med resultaten för 2021.

Figur 2. Hur ofta dricker du för att bli berusad/påverkad av alkohol? (efter årskurs, procentuell andel)

Not: Observera att skalan slutar vid 30 %.

Källa: ÅSUB och Folkhälsan på Åland

Förutom berusningsdrickandet fick de svarande i skolorna vid Ålands gymnasium även uppskatta sin intensivkonsumtion. Uppskattningen av alkoholens intensivkonsumtion grundar sig på de tillfällen under de senaste tolv månaderna då den svarande vid samma tillfälle har druckit alkohol som motsvarar 2,5 dl starksprit, fyra stora burkar öl eller en flaska vin⁹. Andelen studerande i årskurserna I och II som har intensivkonsumerat alkohol är 33 procent i årets undersökning, medan motsvarande andel var 48 procent år 2021.

Figur 3. Andel svarande som uppgett att föräldrarna inte tillåter alkoholbruket 2021 och 2022 (efter årskurs, procentuell andel)

Not: Endast minderåriga svarande ingår i resultatet.

Källa: ÅSUB och Folkhälsan på Åland

Föräldrarnas hållningssätt till minderårigas alkoholbruk har ett signifikant samband med samtliga ANDTS-vanor. De minderåriga svarande som har föräldrar med ett restriktivt förhållningssätt i förhållande till barnets alkoholbruk, dricker alkohol samt använder tobaksprodukter och narkotika

⁹ Frågan ställdes i motsvarande format som i de tidigare Drogvaneundersökningarna.

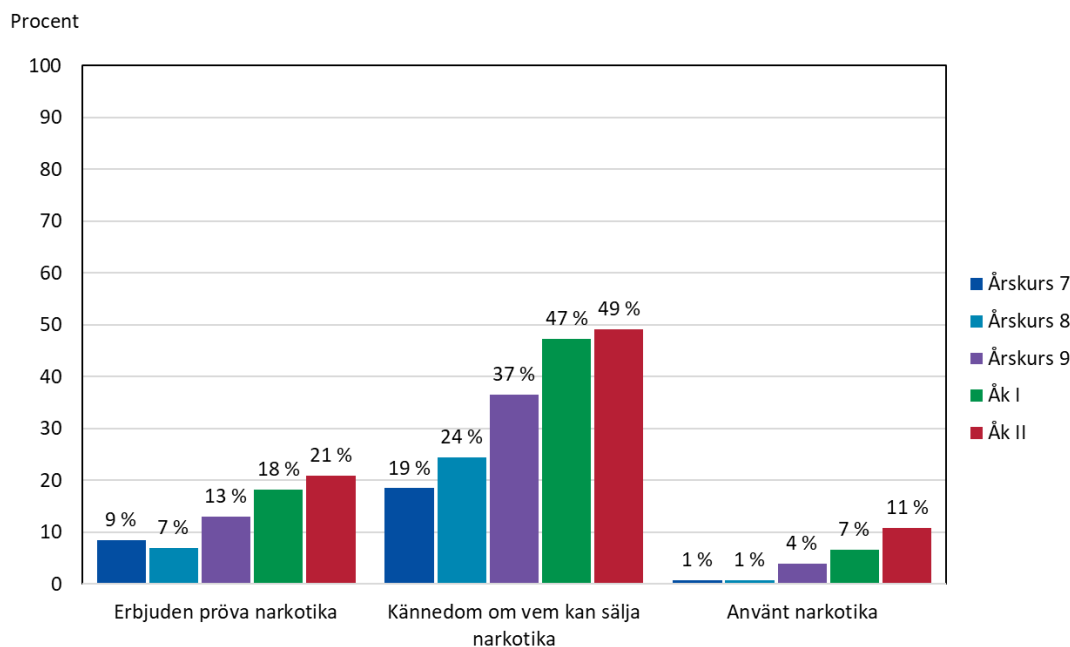
mer sällan än övriga svarande¹⁰. *Figur 3* indikerar att föräldrarnas restriktivitet är relativt stabil över tid, samtidigt som föräldrarna blir mer tillåtande i förhållande till ungas alkoholbruk i de högre årskurserna. Medan cirka 86 procent av föräldrarna till högstadiet elever inte tillåter alkoholbruk, har den motsvarande siffran sjunkit i årskurserna I och II. Totalt 71 procent av de minderåriga svarande i lyceet och 55 procent i yrkesgymnasiet uppger att föräldrarna är restriktiva, det vill säga inte tillåter att minderåriga barnet använder alkohol.

Även föräldrarnas kännedom om var barnet befinner sig på kvällarna kan förebygga berusningsdrickande och har dessutom ett positivt samband med barnets självskattade mående. Totalt 91 procent av unga i den här undersökningen uppger att föräldrarna eller vårdnadshavarna åtminstone för det mesta vet var barnet är på kvällarna, vilket har ett tydligt samband med minskat berusningsdrickande och bättre mående. Större skillnader finns i frågan om föräldrarnas kännedom om barnets umgänge. Elever i årskurs 7 har markant oftare svarat att föräldrarna vet vem man umgås med jämfört med de övriga årskurserna¹¹. Totalt 90 procent av samtliga svarande har dock uppgett att föräldrarna känner till åtminstone de flesta som man umgås med.

Narkotikabruk

Att bli erbjuden narkotika, känna till någon som säljer narkotika eller att själv använda narkotika blir vanligare i de högre årskurserna (*Figur 4*). Andelen svarande som blivit erbjuden narkotika ökar från nio procent i årskurs 7 till 21 procent i årskurs II, medan andelen svarande som vet någon som säljer narkotika ökar från 19 procent till 49 procent. I takt med att unga blir erbjudna narkotika och vet någon som kan sälja narkotika ökar även andelen svarande som har använt narkotika. Andelen elever som använt narkotika är en procent i årskurs 7 och elva procent i årskurs II. Det finns inte några signifikanta könsskillnader i narkotikabruket. Den vanligaste narkotikan som de svarande rapporterar att de har använt är cannabis/hasch.

Figur 4. Narkotikabruk (efter årskurs, procentuell andel)

Not: Frågan "Vet du någon person som skulle kunna ge eller sälja narkotika till den som vill ha?" omfattar i diagrammet svarsalternativen "Ja, det tror jag" och "Ja, det vet jag säkert".

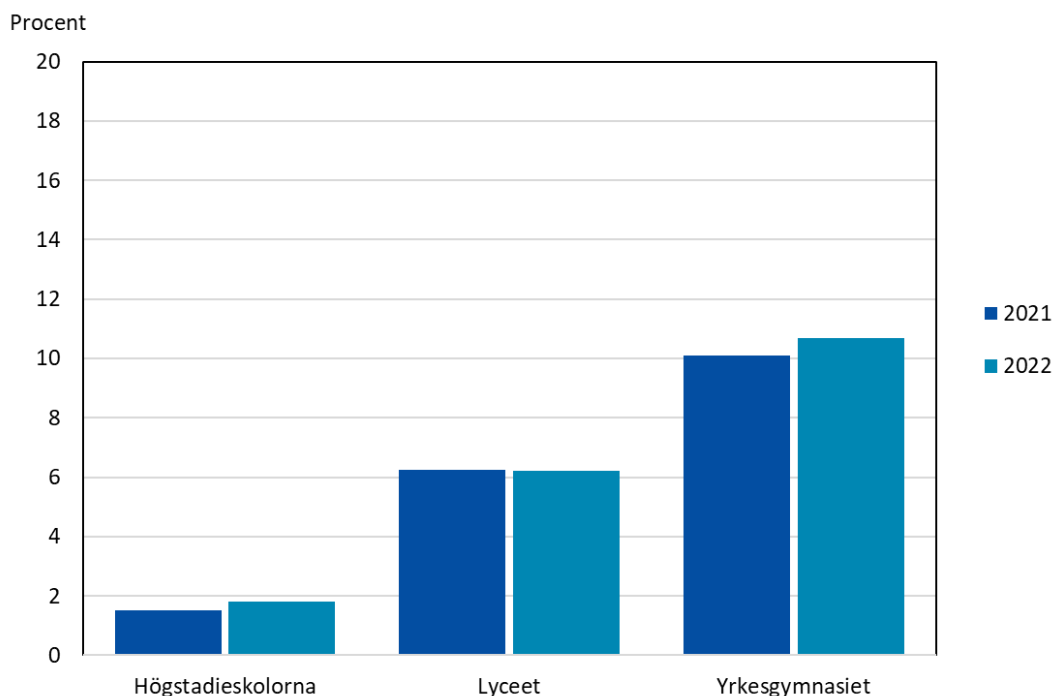
Källa: ÅSUB och Folkhälsan på Åland

¹⁰ $r(\text{alkohol}) = -0.24, p < .001$; $r(\text{tobak}) = -0.22, p < .001$; $r(\text{e-cigg}) = -0.20, p < .001$; $r(\text{snus}) = -0.20, p < .001$; $r(\text{narkotika}) = -0.21, p < .001$.

¹¹ $\chi^2(12) = 24.89, p = .015$.

Figur 5 visar att narkotikabruket varit relativt stabilt under det senaste året bland unga på Åland men att det finns relativt stora skillnader mellan skolorna. Fler än var tionde svarande i yrkesgymnasiet (11 %) rapporterar om att de åtminstone någon gång använt narkotika. Undersökningarna om ungas ANDTS-vanor har larmat om ökat bruk av läkemedel i samband med ungas alkoholbruk. I det åländska svarsmaterialet har cirka två procent av eleverna i högstadieskolorna blandat läkemedel och alkohol i berusningssyfte (3 % år 2021), medan den motsvarande andelen är cirka tio procent i årskurserna I och II (9 % år 2021).

Figur 5. Narkotikabruk 2021 och 2022 (efter skolan, procentuell andel)

Not: Observerva att skalan slutar vid 20 %. Siffran avser de svarande som har uppgett att de någon gång har använt narkotika.
Källa: ÅSUB och Folkhälsan på Åland

Tobaksbruk

Likt de övriga ANDTS-vanorna, ökar ungas tobaksbruk, snusande och rökning av e-cigarett markant i de högre årskurserna (se Figur 6)¹². Andelen svarande som röker eller har rökt är sex procent i årskurs 7 och 35 procent i årskurs II. Totalt sett har flickorna rökt markant oftare än pojkarna (24 % respektive 16 %)¹³. Det finns ett signifikant samband mellan rökning och föräldrarnas restriktivitet. De föräldrar som tillåter rökning, som inte har sagt något om rökningen eller som inte är överens om reglerna gällande rökning har oftare unga som valt att röka¹⁴. Relativt ofta har föräldrarna inte heller kännedom om att barnet röker.

Andelen elever som någon gång har snusat ökar markant med åren, från fyra procent i årskurs 7 till 35 procent i årskurs II (Figur 6)¹⁵. Totalt sett har nästan var femte svarande i den här undersökningen snusat (18 %). Återigen visar svarsmaterialet ett markant samband mellan

¹² $\chi^2(4) = 83.85, p < .001$.

¹³ $\chi^2(1) = 12.57, p < .001$.

¹⁴ $r = -.28, p < .001$.

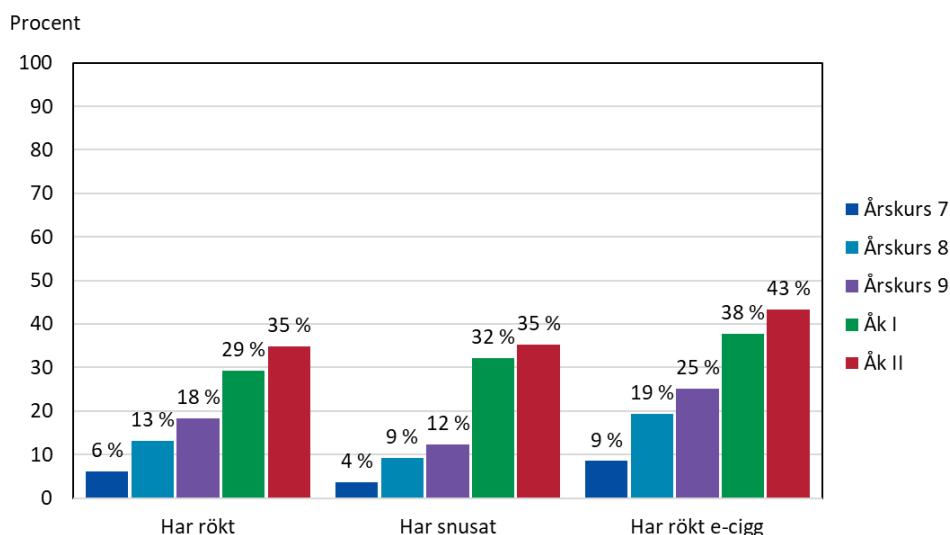
¹⁵ $\chi^2(4) = 137.27, p < .001$.

föräldrarna som inte tillåter snusande och de minderåriga svarande som valt att låta bli att snusa¹⁶. Trots könsskillnaden i rökning, finns inte en motsvarande skillnad i snusandet.

Även ungas bruk av e-cigarett är signifikant högre i de högre årskurserna (Figur 6)¹⁷. Andelen svarande som någon gång har rökt e-cigarett ökar från nio procent i årskurs 7 till hela 43 procent i årskurs II. Totalt sett har flickorna rökt e-cigarett markant oftare än pojkarna (30 % respektive 22 %)¹⁸. Resultaten visar att redan i årskurs 9 har var fjärde elev (25 %) testat e-cigarett.

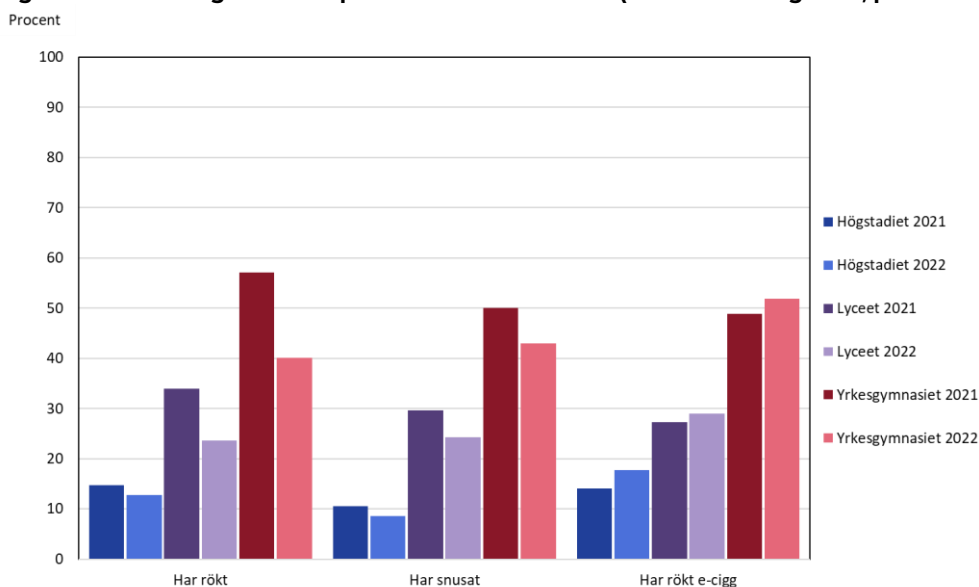
Det vanligaste sättet för minderåriga att skaffa tobak eller snus är med hjälp av kompisar eller bekanta. Eleverna har i genomsnitt varit 13–14 år gamla när de rökt första gången.

Figur 6. Användning av tobaksprodukter (efter årskurs, procentuell andel)

Källa: ÅSUB och Folkhälsan på Åland

Figur 7. Användning av tobaksprodukter 2021 och 2022 (efter utbildningsnivå, procentuell andel)

Källa: ÅSUB och Folkhälsan på Åland

¹⁶ $r = -.36, p < .001$.

¹⁷ $\chi^2 (4) = 99.65, p < .001$.

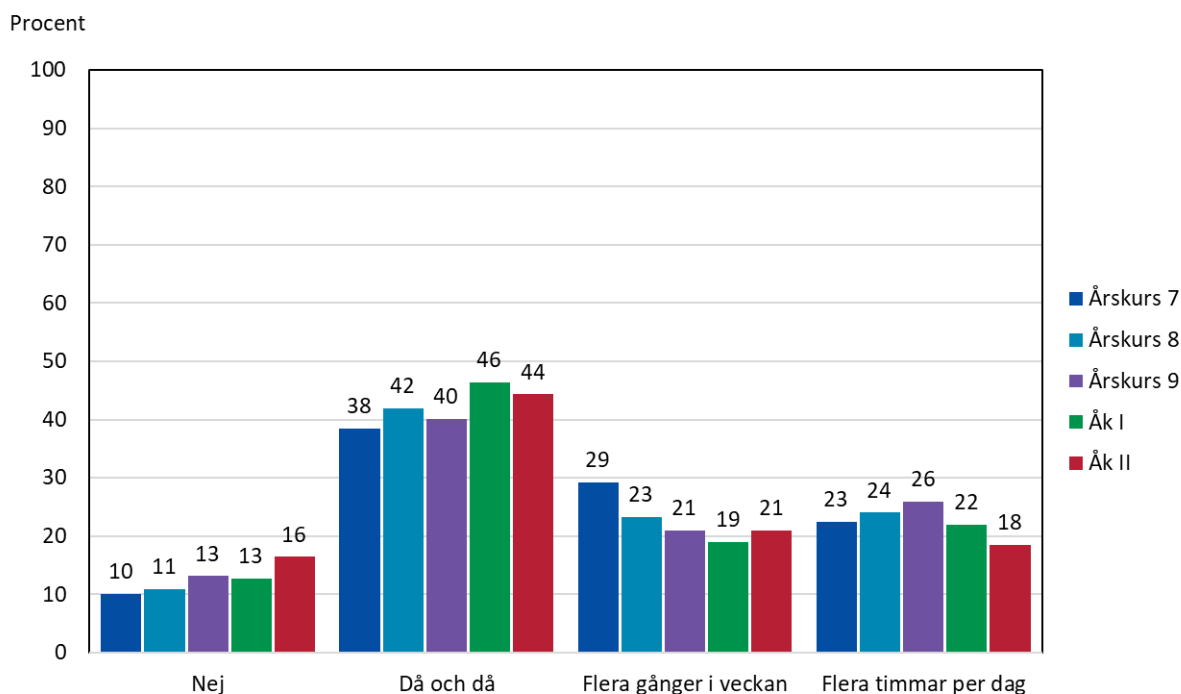
¹⁸ $\chi^2 (1) = 10.51, p = .001$.

Figur 7 visar att även om rökning och snusande har minskat under det senaste året bland unga har användningen av e-cigarett ökat. Återigen finns tydliga skillnader mellan skolorna.

Spelandet

I årets undersökning ställdes för första gången frågor om ungas spelande. Figur 8 visar att unga spelar mobil- eller dataspel relativt jämnt genom årskurserna och att det vanligast är att spela då och då. I svarematerialet för spelandet finns dock en signifikant könsskillnad som visar att pojkarna spelar mobil- och dataspel betydligt mer regelbundet än flickorna. Fler än var tredje pojke (34 %) spelar flera timmar varje dag, medan endast drygt var tionde flicka (12 %) gör det.

Figur 8. Spelar mobil- eller dataspel (efter årskurs, procentuell andel)

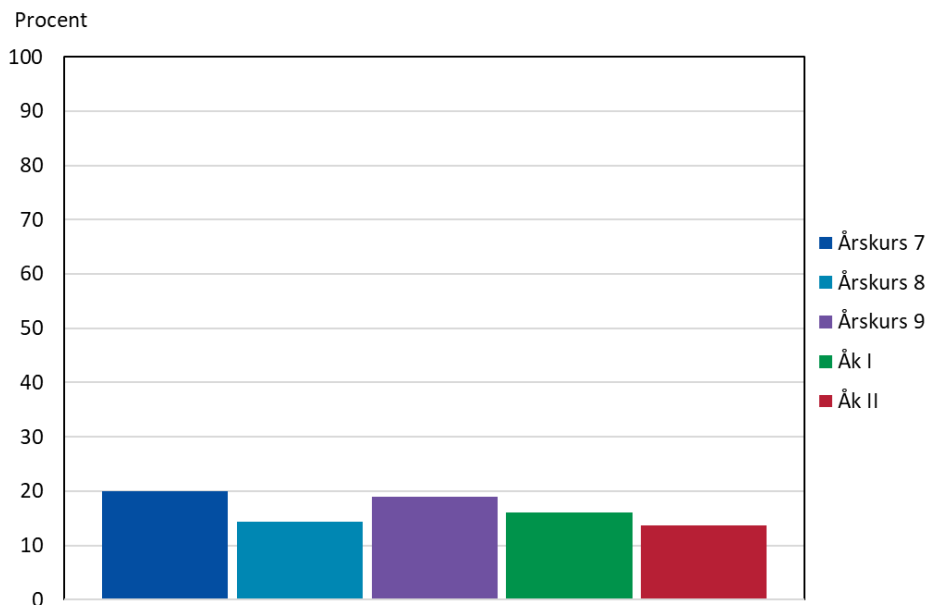
Källa: ÅSUB och Folkhälsan på Åland

Spelberoende finns bland diagnoserna för missbruk och beroende i den internationella klassifikationen av sjukdomar (ICD) som Världshälsoorganisationen (WHO) publicerar. Den här undersökningen har inte specifikt kartlagt spelberoende men kan fastställa vissa resultat. Figur 9 visar att bland dem som spelar mobil- eller dataspel uppger knappt var femte svarande att det ingår pengar i spelandet. Dessutom är det markant vanligare bland pojkar att spela för pengar än bland flickor. Totalt sett 17 procent av samtliga svarande rapporterar att pengar ingår i spelandet. Resultaten är dock främst indikativa då det finns mycket variation i svarematerialet bland annat gällande beloppen som använts för spelande under den senaste månaden.

I årskurserna I och II indikerar resultaten att penningsspelandet dessutom har ett signifikant samband med narkotikabruket¹⁹. Det vill säga, de som spelar för pengar är oftare pojkar och har oftare använt narkotika än de som inte spelar för pengar. Totalt sju procent av de svarande i årskurserna 7–9 och tio procent av de svarande i årskurserna I och II rapporterar att de har någon i familjen som spelar om pengar.

¹⁹ $r(\text{spel}) = .26, p < .001; r(\text{kön}) = .15, p = .002; r(\text{narkotika}) = .15, p = .002.$

Figur 9. Pengar ingår i spelande (efter årskurs, procentuell andel)

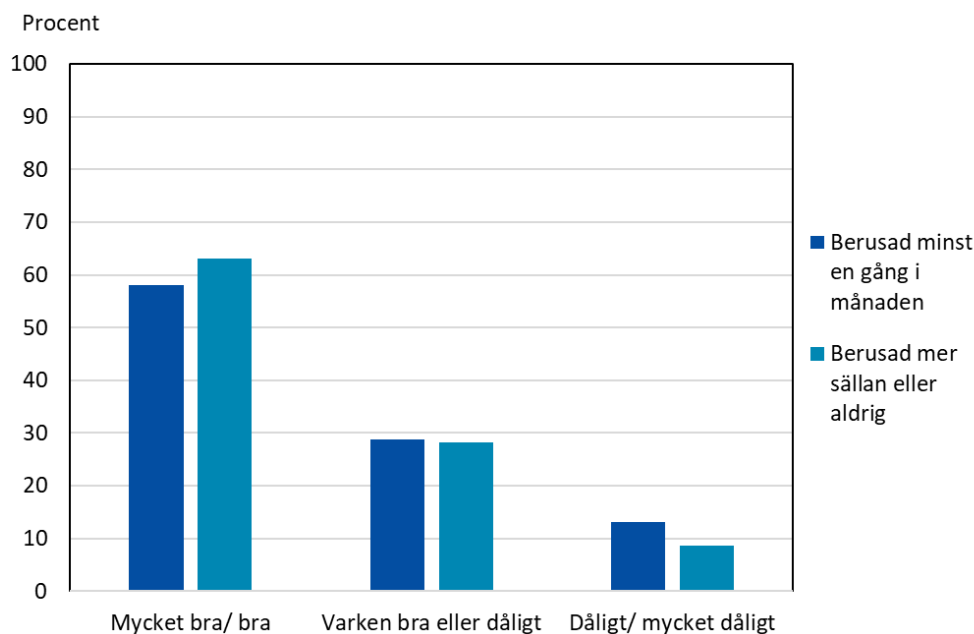

Källa: ÅSUB och Folkhälsan på Åland

Om unga som dricker sig berusade minst en gång i månaden

Figur 1 och Figur 2 visar att det finns en grupp unga som dricker sig berusade rätt ofta, minst en gång i månaden. Nedan presenterar vi resultaten för den här gruppen av ungdomar för att belysa de faktorer som har ett samband med det relativt regelbundna berusningsdrickandet. Endast de svarande är med i analyserna som uppgett att de någon gång varit berusade.

Figur 10. Hur mår du rent allmänt? (efter berusningsdrickandet, procentuell andel)

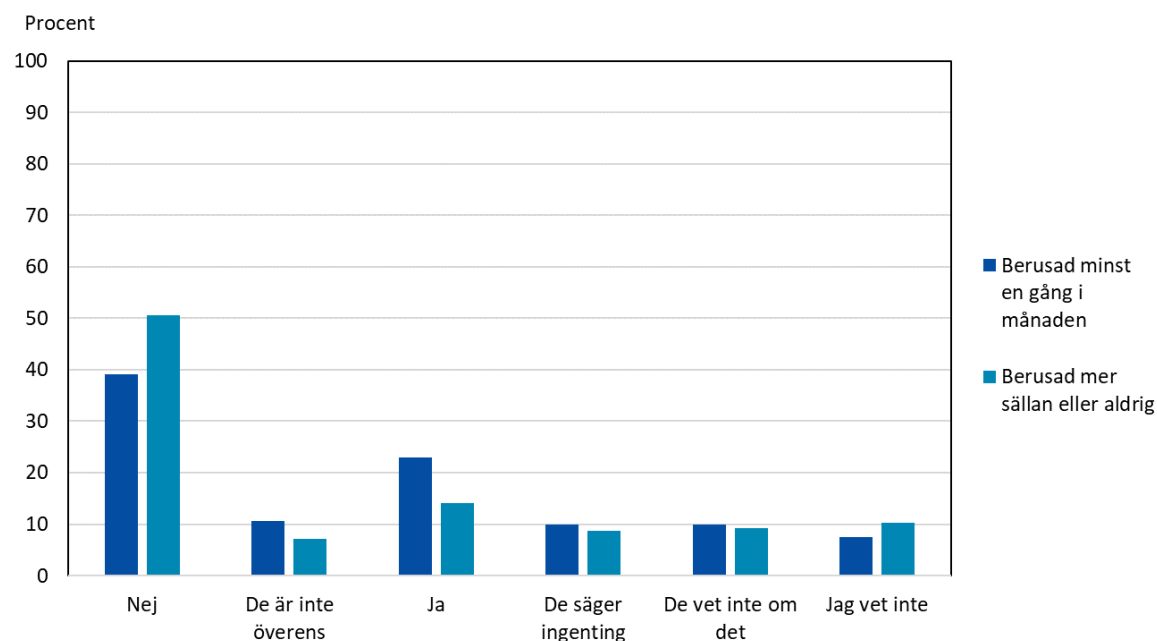
Not. Endast de svarande med som varit berusade.

Källa: ÅSUB och Folkhälsan på Åland

Resultaten för de unga som druckit alkohol visar att berusningsdrickandet inte är beroende av ålder eller kön, utan det förekommer i samtliga årskurser och bland både flickor och pojkar. Däremot finns en indikation om ett signifikant samband mellan berusningsdrickandet och det självskattade måendet²⁰. Resultaten i *Figur 10* indikerar att de unga som dricker sig berusade minst en gång i månaden oftare mår dåligt eller mycket dåligt och mer sällan bra eller mycket bra jämfört med de svarande som aldrig dricker sig berusade.

För de unga som dricker alkohol har alkoholbruket en markant koppling till föräldrarnas restriktivitet. *Figur 11* visar att de unga som dricker sig berusade minst en gång i månaden oftare har föräldrar som tillåter alkoholbruk jämfört med de övriga svarande.

Figur 11. Tillåter dina föräldrar/vårdnadshavare att du dricker alkohol/om du skulle dricka alkohol? (efter berusningsdrickandet, procentuell andel)

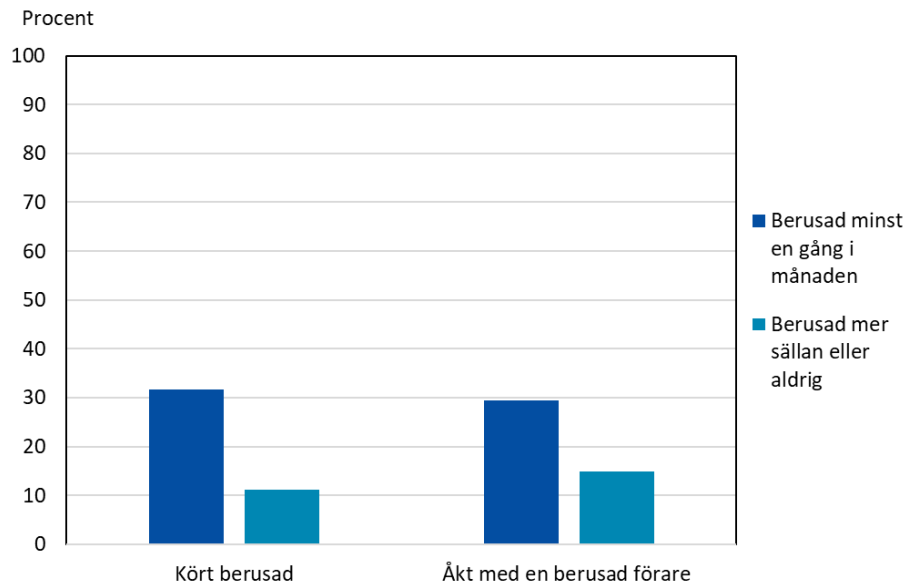

Källa: ÅSUB och Folkhälsan på Åland

De unga som dricker sig berusade minst en gång i månaden rapporterar även markant oftare om riskbeteende i trafiken än övriga svarande. De som dricker sig berusade minst en gång i månaden har markant oftare kört moped, mopedbil, traktor eller bil berusade samt åkt med en berusad förare (se *Figur 12*). Ungefär var tredje svarande som dricker sig berusad minst en gång i månaden har kört berusad (32 %) eller/och åkt med en berusad förare (29 %).

²⁰ $\chi^2(4) = 9.59, p = .049$.

Figur 12. Har du kört moped/mopedbil/traktor eller bil berusad? Har du någon gång åkt moped/mopedbil/traktor eller bil med berusad förare? (efter berusningsdrickandet, procentuell andel)

Källa: ÅSUB och Folkhälsan på Åland

Unga har kommenterat orsakerna till att man kört berusad eller åkt med en berusad förare bland annat på följande sätt:

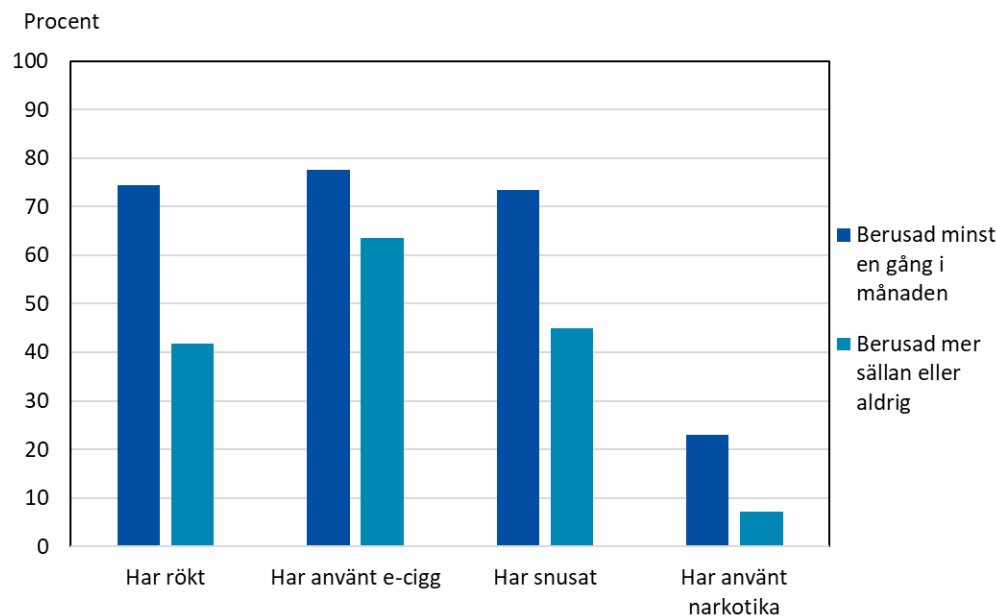
Att det finns ett samband mellan berusningsdrickandet och tobaks- samt narkotikabruk bekräftas av svarmaterialet. Resultaten visar att de unga som dricker sig berusade minst en gång i månaden mer regelbundet använder tobaksprodukter och narkotika än de övriga svarande²¹. Av de unga som

²¹ Tobak $\chi^2(1) = 37.45, p < .001$; snus $\chi^2(1) = 28.05, p < .001$; e-cigg $\chi^2(1) = 8.10, p = .004$; narkotika $\chi^2(1) = 17.55, p < .001$.

dricker sig berusade minst en gång i månaden har 75 procent rökt, 77 procent använt e-cigarreter, 73 procent använt snus och 23 procent använt narkotika (se Figur 13).

Berusningsdrickandet har ett markant samband med att den svarande har blivit erbjudna narkotika²². Dessa unga har även markant oftare blandat alkohol och läkemedel i berusningssyfte jämfört med övriga svarande, totalt 19 procent har gjort det²³.

Figur 13. Tobaks- och narkotikabruk (efter berusningsdrickandet, procentuell andel)

Källa: ÅSUB och Folkhälsan på Åland

Om att stärka ungas välmående

Svarsmaterialet visar att de unga som har rapporterat att de mår dåligt eller mycket dåligt oftast är flickor, deltar mer sällan i organiserade fritidsaktiviteter, trivs sämre i skolan och skolkar oftare än de svarande som mår bra eller mycket bra²⁴. Bland annat för att förebygga berusningsdrickande och stärka ungas välmående är det centralt att förstå orsakerna bakom att många unga väljer bort alkoholen. Figur 14 visar de viktigaste orsakerna att inte dricka alkohol bland studerande i årskurserna I och II. Det finns några signifikanta könsskillnader bland de svarande²⁵. Den största enskilda orsaken för flickor att inte dricka alkohol är för att man inte vill förlora eller förstöra saker (85 %), medan den viktigaste enskilda orsaken bland pojkar är att man vill ha koll på situationen (75 %). Den sistnämnda orsaken är dock viktig även bland flickor.

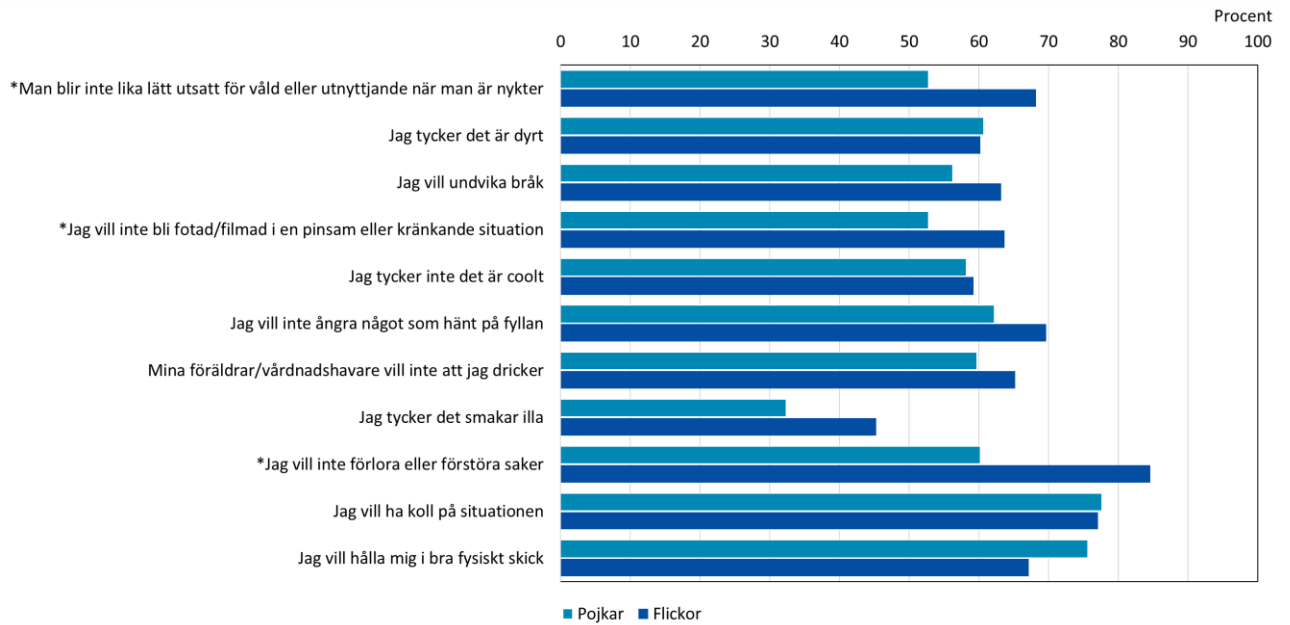
²² $\chi^2(1) = 17.55, p < .001$.

²³ $\chi^2(1) = 8.25, p = .004$.

²⁴ $\chi^2(4) = 9.59, p = .049$.

²⁵ Våld och utnyttjande $\chi^2(3) = 13.58, p = .004$; fotad/filmad $\chi^2(3) = 10.15, p = .017$; förlora/förstöra $\chi^2(3) = 11.05, p = .011$.

Figur 14. Du som valt att inte dricka dig berusad/inte dricka alls - hur viktiga är följande orsaker enligt dig? (svarande i årskurs I och II, procentuell andel)

Not: * = en signifikant könsskillnad
 Källa: ÅSUB och Folkhälsan på Åland

Resultaten för hela materialet visar att unga som känner oro för någon närstående alkoholvanor är oftast flickor och de som går i de högre årskurserna²⁶. Vi avslutar med några kommentarer från unga som visar exempel på vad unga själva anser att uppmärksamheten i ANDTS-arbetet borde riktas på:

²⁶ Kön $\chi^2(2) = 36.15, p < .001$; ålder $\chi^2(8) = 35.67, p < .001$.

Narkotika är lättåtkomligt och det kommer det troligtvis förbli, så istället för att berätta om att det är dåligt för hälsan kanske berätta om hur det påverkar individen, vad som händer vid långvarigt missbruk, användning och risker som kan förekomma även vid första test.
- Flicka åk 1

Många vet inte vad dom ska göra när deras vänner använder t.ex. elcigarett o.s.v
- Flicka åk 7

Låt inte grupstrycket ändra vem du är.
- Pojke åk 1

Jag är ganska oroad för väldigt många unga jag känner till håller på med sådana saker som att röka och dricka
- Pojke åk 7

Jag tycker att man borde prata mera om psykisk ohälsa i skolor så att folk blir mer medvetna om det. Eftersom i ungdomskulturen är det vanligt att skoja om ångest, panikattacker o.s.v.
- Flicka åk 9

Jag är orolig för att min klasskompis dricker/ kommer börja dricka i ung ålder
- Pojke åk 8

Referenser:

Alkohol-, narkotika-, dopnings-, tobak- och spelpolitiskt program för åren 2022–2024. ÅLR 2021/4049. 27.1.2022. <https://dokument.lagtinget.ax/handlingar/2021-2022/M02/bilaga%201.pdf>

Alkohol, narkotika, doping, tobak, spel. Riktlinjer för preventionsarbete i åländska skolor. Ålands landskapsregering och Folkhälsan. [https://www.utbildning.ax/sites/default/files/media/andts - riktlinjer for preventionsarbete i alandska skolor.pdf](https://www.utbildning.ax/sites/default/files/media/andts_-_riktlinjer_for_preventionsarbete_i_alandska_skolor.pdf)

Drogvaneundersökning 2022 Öckerö kommun (2022).
<https://www.ockero.se/download/18.26abffbe17ff37d3c5263fdc/1649854375015/Drogvaneunders%C3%B6kning%202022.pdf>

Folkhälsan på Åland. <https://www.folkhalsan.fi/kunskap/kunskapsomraden/drogforebyggande-arbete/>

ÅSUB Rapport 2021:4. *Ålänningars alkohol-, narkotika- och tobaksbruk samt spelvanor 2021.*
<https://www.asub.ax/sv/utredning/alanningars-alkohol-narkotika-och-tobaksbruk-samt-spelvanor-2021>

ÅSUB Rapport 2016:7. *Ålänningars alkohol-, narkotika- och tobaksbruk samt spelvanor 2016.*
<https://www.asub.ax/sv/utredning/alanningars-alkohol-narkotika-och-tobaksbruk-samt-spelvanor-2016>

